

УДК 792.05:351.858:7.097

<https://doi.org/10.32461/2226-2180.38.2020.222125>**Цитування:**

Белименко Л. І. Художньо-творча діяльність режисера естради: основні складові професійної майстерності фахівця. *Мистецтвознавчі записки*: зб. наук. праць. 2020. Вип. 38. С. 191-195.

Belimenko L. (2020). The artistic and creative activity of a stage director: the main components of a specialist's professional skill. *Mystetstvoznavchi zapysky*: zb. nauk. prats', 38, 191-195 [in Ukrainian].

Белименко Ліліана Іванівна,
викладач кафедри режисури естради та масових
свят Київського національного університету
культури і мистецтв
<https://orcid.org/0000-0002-7323-9528>
liliana.belimenko@gmail.com

ХУДОЖНЬО-ТВОРЧА ДІЯЛЬНІСТЬ РЕЖИСЕРА ЕСТРАДИ: ОСНОВНІ СКЛАДОВІ ПРОФЕСІЙНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ФАХІВЦЯ

Мета дослідження. Систематизувати цілісність художньо-творчої діяльності режисера естради, охарактеризувати її зміст, структуру, функціональність, операційні процеси майстерності, навички, вміння та здібності фахівця, ідентифікувати складові технологічного процесу створення номеру, програми. **Методологія дослідження** полягає у застосуванні аналітичного, функціонального, мистецтвознавчого, аксіоматичного, системного методів з метою висвітлення та обґрунтування основних складових художньо-творчої діяльності майстра-режисера естради; його професійних завдань, знань, навичок, вмінь та здібностей. **Наукова новизна** дослідження полягає у феноменологічному підході до аналізу художньо-творчої діяльності митця режисури на естраді з точки зору основних складових професійно-мистецької майстерності, рис його домінантного потенціалу у процесі постановки естрадної форми. **Висновки.** Мистецтву майстерності на естраді, як і для будь-якої сфери людської діяльності вельми необхідний високий професіоналізм. Тому сьогодні фахова якість митців-постановників естрадних дійств є архіважливим питанням художньо-творчого процесу у сценічній діяльності естрадного режисера. Аналіз динаміки соціально-психологічного сучасного життя людини, її комунікативної ментальності, естетична оцінка того або іншого факту події суспільного буття, що відбувається сьогодні, зараз є обов'язковим критерієм майстерності художньо-творчої діяльності режисера, адекватністю його психологічного сприйняття. Творчий задум естрадного номеру, вистави, програми залежить від авторської оригінальності режисерського рішення, нестандартного надзавдання його втілення, своєрідного трактування сценічної дійової особи артиста, навіть його метафоричної парадоксальності.

Ключові слова: естрада, режисер, режисерська діяльність, номер, артист.

Belimenko Lilyana, Lecturer, Department of Stage Directing and Mass Holidays, Kyiv National University of Culture and Arts

The artistic and creative activity of a stage director: the main components of a specialist's professional skill

The purpose of the article is to systematize the integrity of the artistic and creative activity of the stage director, to characterize its content, structure, functionality, operational processes of mastery, skills, abilities, and abilities of a specialist, to identify the components of the technological process of creating a number, program. **The methodology** consists in the use of analytical, functional, art history, axiomatic, systemic methods for the purpose of highlighting and substantiating the main components of the artistic and creative activity of the master-stage director; his professional assignments, knowledge, skills, abilities, and abilities. **The scientific novelty** of the research lies in the phenomenological approach to the analysis of the artistic and creative activity of a stage director from the point of view of the main components of professional skill, the features of its dominant potential in the process of staging a stage form. **Conclusions.** The art of mastery on the stage, as well as for any other sphere of human activity, requires high professionalism. Therefore, today the professional quality of an artist-director of pop performances is an overriding issue of the artistic and creative process in the stage activities of a pop director. An analysis of the dynamics of the socio-psychological modern life of a person, his communicative mentality, an aesthetic assessment of this or that fact of an event of social life that is happening today is now an obligatory criterion for the mastery of a director's artistic and creative activity, the adequacy of his psychological perception. The creative concept of a stage performance, performance, program depends on the author's originality of the director's decision, the non-standard super task of its implementation, a kind of interpretation of the artist's stage character, even his metaphorical paradox.

Key words: stage, director, director's activity, number, artist.

Актуальність теми дослідження. Сучасна естрада як ніколи урізноманітнила дифузійно жанрів сценічного мистецтва та набула ще більшої популярності завдяки розширенню глядацької аудиторії телебаченням. І що головне, вона не втратила своїх концептуальних характерних ознак – злободенність, мобільність, сатиричність, метафоричність, легкість комедійних ефектів видовищно-розважальних форм. Проблема полягає в тому, що сучасні сценічні форми на естраді вельми потребують професійної режисури, домінанти її новітніх технологій у процесі художньо-творчої діяльності, без якої сьогодні природа існування видовищ на естраді малоефективна і не буде мати яскравої палітри художньо-естетичних цінностей яких потребує сучасний світ мистецтва України.

Метою дослідження є систематизація цілісності художньо-творчої діяльності режисера естради, характеристика її змісту, структури, функціональності, операційних процесів майстерності, навичок, вміннь та здібностей фахівця, ідентифікація складових технологічного процесу створення номеру, програми.

Аналіз досліджень і публікацій. Наукові дослідження з питань художньо-творчої діяльності режисера на естрадних підмостках, його складових паспорту професійної компетенції, відповідних навичок та вміннь не мають достатнього рівня науковості та не несуть широкомасштабного, послідовного, цілісного мистецтвознавчого узагальнення. Сучасне режисерське мистецтво на естраді висвітлено лише в емпіричних дослідженнях, наукових публікаціях та навчальних розробках ніж у теоретико-мистецтвознавчих. Особливо це стосується української естради сьогодення. Але тим не менш необхідно зазначити, що режисери-практики, педагоги-фахівці ХХ-ХХІ століть у своїх публікаціях та дослідженнях зверталися до теми загальних характеристик художньо-творчої діяльності режисерів та артистів на естраді, а саме: Акінфієв С.М., Богданов Ю.О., Ванченко Т.П., Варганов А.С., Донченко Н.П., Дмитрієв Ю.А., Зайцев В.П., Каверин Ф.М., Клітін С.С., Кузнецова О.О., Мельник М.М., Рубб О.А., Жарков О.Д., Совгіра Т.І., Станіславська К.І., Шароєв І.Г.

Виклад основного матеріалу. Художньо-творча діяльність режисера на естраді досить складна. Вона потребує професійних компетенцій щодо розуміння всіх ідентифікаційних ознак, особливостей форм, видів, жанрів різноманітних номерів, програм, їх характерних класифікаційних рівнів. «Сьогодні естрада потерпає від навали, так званих, шоу-

проектів. Всілякі ноумени намагаються витиснути з сценічного мистецтва навіть термін „естрада” замінивши його на „шоу”. Автори постановок модних шоу-дійств, прихильники акціонізму, одного з напрямків авангардизму, пропонують різні видовища театру візуальних видів мистецтва: гешпепінг, перформенс, флукус, мистецтво процесу, мистецтво демонстрації, боді-арт, бум, енвайромент, кітч, стендап тощо. Вони прагнуть витиснути естрадну форму, виключити професійну режисуру зі сценічних підмосток, замінивши її технічними засобами, видовищними ефектами, піротехнікою, світлом, мультимедійними технологіями тощо. Відбувається експеримент змішування жанрів всіх видів мистецтва, який часто-густо не відповідає загальній темі та надзавданню дійства» [1, 71].

Режисура це професійна мистецька діяльність зміст і структура якої ґрунтується на основі інтерпретації літературного матеріалу і створенні режисерського задуму. Вона базується на загальних принципах творчої діяльності артистів, підґрунтям якої є відображення актуальних проблем дійсності засобами ідейно-емоційної виразності сценічного мистецтва.

Предметом режисерської діяльності на естраді є створення естрадної форми разом з сценаристом і артистом, тобто естрадне дійство є їх спільною творчою одиницею сценічного видовища, в чому і міститься головна відмінність естради від театру. Матеріалом режисерського мистецтва на естраді є артист або колектив естрадних виконавців. Основними формами існування артиста у запропонованих обставинах на сценічному майданчику є дія як особлива форма активності і виразності образу виконавця. «... синтетичні навички, якими повинен володіти кожен естрадний виконавець, мова про те що естрада дуже поважає артиста який одночасно володіє декількома професійними якостями; дії естрадного виконавця, на відміну від театрального актора, повинні бути дуже стислими та лаконічними; особистісні якості повинні займати не останнє місце у майстерності артиста» [6, 93].

Основними функціями професійної майстерності режисера естради є – діагностична, прогностична, проектувальна, стимулююча і організаційна.

Діагностична функція майстра-режисера на естраді полягає у художньо-творчому аналізі сценічної ситуації – з'ясуванні завдань, що стоять перед артистом або колективом виконавців на сучасному етапі розвитку суспільства; оцінка творчого потенціалу та психологічних особливостей виконавців;

визначення соціально-психологічних особливостей глядацької аудиторії; аналіз форм номерів або програм в цілому, їх видів, жанрів, характерних ступенів та дійових ознак. «Режисер не повинен перетворювати артиста у ляльку, він зобов'язаний запропонувати різноманітні художні прийоми виконавцю щоб той став одностороннім сценічним твором і свідомо обрав певну сценічну поведінку, взяв на себе відповідальність за гру у конкретному просторі і часі, не порушуючи загальний малюнок режисерського задуму і втілення цілісної наскрізної дії програми» [2, 33-34].

Прогностична функція постановника естрадних дійств – передбачення вірогідності досягнення цілей, що стоять перед виконавцями при рішенні та втіленні режисерського задуму конкретного номеру або програми у відповідній комунікативній ситуації. «Практика показує, що артисти естради, на відміну від театру, часто є авторами своїх творів мистецтва – номерів. Крім того, імпровізаційне мистецтво актора, що є основою окремих жанрів естради, змушує дослідити особливості створення номеру безпосередньо в момент його виконання» [5, 108].

Проектувальна функція фахівця – формування на основі режисерського аналізу та прогнозування художньо-творчого задуму майбутньої сценічної форми на естраді та знаходження образної дії. «Естрадні номери можуть будуватися за двома принципами: сюжетним та безсюжетним. Сюжетні номери – це своєрідні міні вистави де обов'язково присутній сюжет (фабула). Безсюжетні номери не мають чіткого подієвого ряду. Тут вся увага глядача сконцентрована на майстерності актора. Драматургія в таких номерах є другорядною, вона носить умовний характер» [9, 63].

Стимулююча функція режисера – постановка перед естрадними виконавцями мети, надзавдання, заохочення артистів до пошуку виразних засобів реалізації поставлених завдань, формування у них відповідної психологічної установки. «Протягом декількох хвилин виконавцю естрадного номеру потрібно відтворити, а глядачу сприйняти та засвоїти закінчений твір. У виконавця немає часу на поступове розкриття суті характеру персонажа (дійової особи) в номері, йому потрібно проявити свою індивідуальність, а це потребує максимальної концентрації уваги, техніки використання виразних засобів» [3, 121].

Організаційна функція естрадного режисера – синтезуючий вибір і організація у просторі і часі результативних надбань творчої праці артистів, здійснення контролю та корекції

діяльності виконавців. «Кожен артист естради буде свої виступи за принципом «для глядача – з глядачем». Він не відгороджений від глядача ні завісою, ні рампою, діючи, зазвичай, серед глядачів, носій естрадної інформації мимоволі повинен застосовувати прийоми створення власного образу, відповідні фізичним умовам його існування» [7, 53].

Режисерська діяльність на естраді передбачає художньо-творчі операційні процеси, а саме:

- офантазування та конкретизацію запропонованих ситуативно-просторових обставин номеру;
- актуалізацію та мотивацію ряду подій на основі літературного матеріалу або режисерського сценарію;
- схематизацію та інтерпретацію дійових ознак ролі;
- загострення дієвості художнього матеріалу або режисерського сценарію;
- гіперболізацію образу естрадного персонажу.

Операційні процеси режисерської діяльності передбачають наступні етапи творчої роботи з артистом над образом, а саме: візуалізацію, пояснення, зараження, навіювання, визначення, деталізацію, співставлення, зв'язок, синтез, метафоризацію, перебільшення, вживання. Як засвідчує практичний досвід, творчий задум естрадного номеру залежить від авторської оригінальності режисерського рішення, нестандартного надзавдання його втілення, своєрідного трактування сценічної дійової особи артиста, навіть його метафоричної парадоксальності. При цьому режисерські прийоми і акценти не повинні перетворюватися у сценічній художній творчості на трюкацтво, формалізм та заштампованість. «... несподівана знахідка виникає з думки, коли в ній вгадана природа естради, характер номеру (все рівно, серйозного або смішного), коли вона підказана тим, що гостре спостережливе око підглянуло з живого життя, тоді вона є чудодійним засобом у боротьбі з заялженими або низькопробними часто-густо застосованими штампами» [4, 341].

Безпосередньо розпочинає свою творчу діяльність режисер естради зі знайомства з формою естрадного дійства, його видом, особливостями жанрових ознак та характерними елементами.

Початковим етапом технології процесу творчості митця є ознайомлення з темою, змістом та драматургічною структурою літературного матеріалу естрадного видовища. І тільки після цього розпочинається процес творчого рішення форми – художнє створення та

втілення режисерського задуму відповідного естрадного номеру, вистави, програми як образне бачення сценічного витвору мистецтва.

Вибір теми номеру або естрадної вистави, програми повинен відповідати сучасному стану суспільства, що є обов'язковою ознакою мистецтва на естраді. Сучасний стан суспільства – це якість людського існування що відбувається у справжній період часу і характеризується створенням співвідношення соціально-суспільних сил. Вивчення сучасного соціального стану суспільства – необхідна умова роботи режисера над створенням художнього образу номера, естрадної вистави. Під час вивчення сучасного життя суспільства, його особистостей у режисера створюється задум художнього рішення образу, виникає відчуття течії соціального процесу у просторі і часі. «Естрадна режисера, так само як і театральна, розпочинається з роздумів про життя, про людей, інтересу до людської психології. Але у режисера естради особливий склад художнього мислення: факти з життя він сприймає не тільки у боротьбі, у конфлікті, а й у співвідношенні серйозного зі смішним, веселим. <...> Він якби іншими очима дивиться на події і факти» [8, 31].

Методологічна культура режисерського аналізу сучасних суспільних процесів, всіх його сторін об'єктивних і суб'єктивних, включає вивчення режисером психології суспільства. Знання психології суспільства, особливо її конкретно соціального процесу, виявлення позитивних та негативних його сторін допомагає майстру сформулювати тему та ідею сценічного твору у потрібному напрямку. Аналіз динаміки соціально-психологічного сучасного життя людини, її комунікативної ментальності, естетична оцінка того або іншого факту події суспільного буття, що відбувається сьогодні, зараз є обов'язковим критерієм режисерського високого професіоналізму, адекватністю його психологічного сприйняття.

Отже, визначення теми, драматургічної структури естрадної форми, тобто ряду подій, їх психологічних механізмів є першим етапом режисерської діяльності у сценічній площині. «Художній твір завжди несе в собі погляд митця на життя, його симпатії і антипатії, і навіть настрої. Слід зазначити, що велике значення у режисерській творчості мають індивідуальні якості, сила фантазії, характер асоціативного мислення, художня і громадська позиція. Від особливостей пізнання і знання життя залежить і відчуття нових ритмів, і знаходження нових мізансцен і кольорів, нового рішення сценічного простору, і вміння підмітити нові типові

характери при створенні сценічних образів» [8, 29].

Фахівець з режисури естради повинен володіти відповідними наступними знаннями:

- умінням дотримуватися законів композиції літературного матеріалу у побудові простих та складних систем сценічного твору;

- навичками знання законів сприйняття художнього твору з точки зору його актуальності протирич сучасної епохи;

- опанувати прийомами і методами художньої типізації у процесі створення естрадної форми;

- володіти методикою роботи артиста над рольовим матеріалом номеру та організацією процесу проведення репетицій.

Успішність режисерської діяльності забезпечують здібності професіонала, які передбачають високий рівень розвитку аналітичного мислення, його оригінальність, незалежність, індивідуальність, критичність. А також високою результативністю професії на естраді є специфічні режисерські якості: спостережливість, фіксація різних видів сценічної дії, творче уявлення і фантазія та формування нової особистості сценічного персонажу у власній рольовій інтерпретації.

І найголовніше, режисер естради повинен мати сугестивні здібності, тобто емоційно-вольовий вплив на виконавця, уміння спонукати його до діяння за своїм художньо-творчим задумом. Спеціаліст-професіонал режисерської діяльності естрадного сценічного мистецтва повинен розвивати у собі експресивні здібності, а саме: мовлення, міміку, пластику, жест, завдяки яким покращується репродуктивний та творчий потенціал мистецької діяльності. Всі ці уміння і навички як складові художньо-творчого професіоналізму, високої майстерності досягаються системним виконанням тренінгових вправ і завдань по розвитку елементів внутрішньої психотехніки режисера.

Наукова новизна дослідження полягає у феноменологічному підході до аналізу художньо-творчої діяльності митця режисури на естраді з точки зору основних складових професійно-мистецької майстерності, рис його домінантного потенціалу у процесі постановки естрадної форми.

Висновки. Мистецтву майстерності на естраді, як і для будь-якої сфери людської діяльності вельми необхідний високий професіоналізм. Тому сьогодні фахова якість митців-постановників естрадних дійств є архіважливим питанням художньо-творчого процесу у сценічній діяльності естрадного режисера. Аналіз динаміки соціально-

психологічного сучасного життя людини, її комунікативної ментальності, естетична оцінка того або іншого факту події суспільного буття, що відбувається сьогодні, зараз є обов'язковим критерієм майстерності художньо-творчої діяльності режисера, адекватністю його психологічного сприйняття. Творчий задум естрадного номеру, вистави, програми залежить від авторської оригінальності режисерського рішення, нестандартного надзавдання його втілення, своєрідного трактування сценічної дійової особи артиста, навіть його метафоричної парадоксальності.

Література

1. Донченко Н.П. Роль етюдної форми у професійній підготовці фахівця сценічного мистецтва та у творчості артиста естради // Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв : наук. журнал. Київ, Міленіум, 2016. № 4. 154 с.
2. Донченко Н.П. Сучасні гумористичні шоу-програми на естраді України: концепція задуму та дійові ознаки // Вісник КНУКіМ. Серія «Мистецтвознавство»: зб. наук. пр. Вип. 39 /М-во освіти і науки України, М-во культури України, Київ. нац. ун-т культури і мистецтв. Київ: Видав. Центр КНУКіМ, 2018. 250 с.
3. Жарков А.Д. Социально-культурные основы эстрадного искусства: история, теория, технология. Москва: МГУКИ, 2004. 216 с.
4. Каверин Ф.Н. Режиссура на эстраде // Эстрада: что? где? зачем? Москва, 1988. 351 с.
5. Касьяненко А.С. Эстрадное мистецтво України в сучасному культурному просторі // Сценічне мистецтво у світовому культурному просторі ХХІ століття: матеріали I Всеукраїнської науково-практичної конференції професорсько-викладацького складу, докторантів, аспірантів і магістрів. Київ: Вид. центр КНУКіМ, 2019. 194 с.
6. Клитин С.С. Эстрада: Проблемы теории, истории и методики. Ленинград: Искусство, 1987. 190 с.
7. Мельник М.М. Імпровізація як один з найважливіших аспектів професійної майстерності артиста естради // Вісник КНУКіМ. Серія «Мистецтвознавство»: зб. наук. пр. Вип. 39 /М-во освіти і науки України, М-во культури України, Київ. нац. ун-т культури і мистецтв. Київ: Видав. Центр КНУКіМ, 2018. 250 с.
8. Рубб А.А. Феномен эстрадной режиссуры : Опыт исслед. Москва, Луч, 2001. 227 с.
9. Совгира Т.І. Телестрада у контексті сценічно-екранної взаємодії: монографія /Київ. нац. ун-т культури і мистецтв. Київ: Вид. центр КНУКіМ, 2018. 188 с.

References

1. Donchenko N.P. (2016). The role of the etude form in the professional training of a stage art specialist and in the work of a pop artist. Bulletin of the National Academy of Management of Culture and Arts: Science. magazine. Kyiv, Millennium. No 4, 154. [in Ukrainian].
2. Donchenko N.P. (2018). Modern humorous show programs on the stage of Ukraine: the concept of design and action characteristics. Visnyk of KNUKiM. Series "Art History": Coll. Science. etc. Num. 39, Ministry of Education and Science of Ukraine, Ministry of Culture of Ukraine, Kyiv. nat. University of Culture and Arts. Kyiv: Published. KNUKiM Center, 250. [in Ukrainian].
3. Zharkov A.D. (2004). Socio-cultural bases of pop art: history, theory, technology. Moscow: MGUKI, 216. [in Russian].
4. Kaverin F.N. (1988). Directing on stage. Variety: what? where? why. Moscow, 351. [in Russian].
5. Kasyanenko A.S. (2019). Variety art of Ukraine in the modern cultural space. Performing arts in the world cultural space of the XXI century: materials of the I All-Ukrainian scientific-practical conference of faculty, doctoral students, graduate students and masters. Kyiv: Ed. KNUKiM center, 194. [in Ukrainian].
6. Klitin S.S. (1987). Variety: Problems of theory, history, and methodology. Leningrad: Iskusstvo, 190. [in Russian].
7. Melnyk M.M. (2018). Improvisation as one of the most important aspects of the professional skill of a pop artist. Visnyk of KNUKiM. Series "Art History": Coll. Science. etc. Num. 39, Ministry of Education and Science of Ukraine, Ministry of Culture of Ukraine, Kyiv. nat. University of Culture and Arts. Kyiv: Published. KNUKiM Center, 250. [in Ukrainian].
8. Rubb A.A. (2001). The Phenomenon of Variety Directing: Research Experience. Moscow, Luch, 227. [in Russian].
9. Sovgira T.I. (2018) Telestrada in the context of stage-screen interaction: monograph / Kyiv. nat. University of Culture and Arts. Kyiv: Ed. KNUKiM center, 188. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 22.08.2020
Отримано після доопрацювання 23.10.2020
Прийнято до друку 28.10.2020